

Т.Я. МАРШАЛОК,
к.е.н., доцент кафедри податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет,
О.С. ЗАКЛЕКТА-БЕРЕСТОВЕНКО,
к.е.н., доцент, кафедра податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет

Фінансова деструктивність добробуту громадян в Україні

З'ясовано економічний зміст добробуту громадян згідно з різними економічними концепціями. Проведено аналіз окремих глобальних індексів, що характеризують рівень життя громадян. Здійснено оцінку показників доходів та витрат населення в Україні та виокремлено ряд проблем, що негативно впливають на його добробут. Окреслено шляхи підвищення рівня життя громадян через забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави.

Ключові слова: добробут громадян, економіка добробуту, рівень доходів, заробітна плата, заощадження.

Т.Я. МАРШАЛОК,
к.е.н., доцент, кафедра податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет,
О.С. ЗАКЛЕКТА-БЕРЕСТОВЕНКО,
к.е.н., доцент, кафедра податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет

Финансовая деструктивность благосостояния граждан в Украине

Выяснено экономическое содержание благосостояния граждан согласно различным экономическим концепциям. Проведен анализ отдельных глобальных индексов, характеризующих уровень жизни граждан. Осуществлена оценка показателей доходов и расходов населения в Украине, обозначен ряд проблем, негативно влияющих на его благосостояние. Определены направления повышения уровня жизни граждан путем обеспечения устойчивого социально-экономического развития государства.

Ключевые слова: благосостояние граждан, экономика благосостояния, уровень доходов, заработная плата, сбережения.

T.Y. MARSHALOK,
candidate of economic sciences, associate professor Tax and Fiscal Policy Department, Ternopil National Economic University,
O.S. ZAKLEKTA-BERESTOVENKO,
candidate of economic sciences, associate professor Tax and Fiscal Policy Department, Ternopil National Economic University

Financial disruptiveness of welfare of citizens in Ukraine

The economic maintenance of welfare of citizens according to various economic concepts is found out. The analysis of the separate global indexes characterizing a standard of living of citizens is carried out. The assessment of indicators of the income and population expenses in Ukraine is carried out, a number of the problems which are negatively influencing his welfare is designated. Ways of increase of a standard of living of citizens are determined by a way of ensuring sustainable social and economic development of the state.

Keywords: welfare of citizens, welfare economy, level of the income, salary, savings.

Постановка проблеми. В умовах фінансової кризи домінуючими є проблеми розвитку промислового та аграрного виробництва, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, подолання безробіття та інфляційних процесів, реалізації належного соціального захисту та забезпечення населення. Все вищезазначене характеризує рівень соціально-економічного розвитку держави, який, своєю чергою, обумовлює рівень добробуту громадян. Існує й обернений взаємозв'язок – за рівнем забезпеченості населення визначають місце держави у світових рейтингах економічного розвитку. Саме тому дослідження та аналіз обсягів доходів населення, купівельної здатності громадян та можливості заощаджувати є важливими завданнями на нинішньому етапі розвитку країни. Аналіз зазначених показників дасть змогу отримати відповідь на запитання щодо стану соціально-економічних настроїв вітчизняного суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Рівень добробуту населення, фінансове забезпечення життя та діяльності громадян є актуальними проблемами, яким присвячено значну кількість наукових досліджень. Так, проблеми фінансового забезпечення населення, рівномірності розподілу доходів та податкового навантаження розглядали у своїх працях В.Л. Андрущенко, О.М. Десятнюк, Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, Т.О. Кізіма, О.П. Кириленко, В.М. Опарін, О.М. Тимчен-

ко, В.М. Федосов, К.І. Швабій, С.І. Юрій та ін. Вчені комплексно підійшли до вирішення проблем фінансової стабільності життя людей, можливостей вирішення питань соціального забезпечення громадян та підвищення рівня їх добробуту. Разом із тим недостатньо дослідженими залишаються окремі аспекти даної проблеми, а саме – природа та можливості подолання фінансової деструктивності добробуту громадян.

Метою статті є з'ясування сутності і критеріїв досягнення добробуту громадян, аналіз окремих його вимірників, а також – пошук шляхів подолання фінансових дисбалансів у забезпеченні добробуту громадян України.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж здійснювати аналіз окремих показників добробуту, необхідно з'ясувати його суть та умови забезпечення.

У зарубіжній економічній науці виділено окремий напрям – економіка добробуту, в межах якого досліджуються проблеми використання рідкісних ресурсів та розподілу вироблених у суспільстві благ, загальної економічної ефективності, умови досягнення економічного оптимуму в суспільстві та ін. Економіка добробуту спрямована на забезпечення суспільного достатку із врахуванням ринкових дисбалансів та необхідності державного втручання в економічні процеси.

Досягнення стійкого рівня суспільного добробуту обумовлює необхідність реалізації державою соціальної політики,

спрямованої на забезпечення соціальних благ і послуг, а також – регулювання приватної діяльності, яка безпосередньо змінює умови життєдіяльності окремих соціальних груп. Зважаючи на вищезазначене, уряд повинен взяти на себе матеріальне забезпечення громадян, які самостійно неспроможні досягти належного рівня власного існування [1, с. 119].

Представники різних наукових шкіл економічної думки намагалися обґрунтувати сутність та критерії економіки добробуту, в результаті чого було сформовано кілька основоположних теорій та концепцій, серед яких: утилітарна теорія І. Бентама, концепція оптимуму В. Парето, критерій компенсації Дж. Хікса, теорема можливості К. Ерроу, критерій справедливості Дж. Роулза, принцип А. Сена, концепція егалітаризму та ін.

Основоположники класичної політичної економії А. Сміт та Д. Рікардо вважали, що досягнення суспільного добробуту відбувається на основі зростання суспільного багатства, тобто обсягу національного доходу на одну особу. При цьому суспільний розвиток має відбуватися в ситуації вільної конкуренції, яка уможлиблює поєднання суспільних та приватних інтересів.

Прихильник вчення неокласичної економічної школи Г. Седжвік визначив, що держава має здійснювати розподіл створеного продукту і тим самим підвищувати загальний рівень добробуту. Одночасно Г. Седжвік стверджує, що державне регулювання послаблює стимули до праці і не повинно поширюватись на сферу виробництва.

Згідно з утилітарною концепцією І. Бентама головним завданням держави є забезпечення максимального рівня добробуту для максимальної кількості індивідів. На думку І. Бентама, загальна корисність максимізується не у випадку рівномірного розподілу багатства між усіма членами суспільства, а в результаті його пропорційного розподілу. Найбільшу частку суспільних благ має отримувати той, хто є найбільш корисним для суспільства [2, с. 11].

За теорією В. Парето умовою зростання суспільного добробуту є покращення рівня життя одних осіб без одночасного погіршення стану інших. Оптимальним вважається розподіл, що передбачає передачу частини доходів багатій меншості на користь біднішої, але більшої частини населення. Інструментами реалізації такого розподілу Парето вважав державні податки та видатки.

Окремі вчені дотримуються позиції, що суспільний добробут можна забезпечити лише за умови рівномірного розподілу доходів. Так, Дж. Роулз зазначає, що всі соціально найважливіші блага повинні розподілятися порівно, а нерівний розподіл допускається лише в тому випадку, коли він сприятиме покращенню добробуту найбідніших верств населення. Справедливим вважає рівномірний розподіл доходу і концепція егалітаризму, за якою всі члени суспільства повинні отримувати рівні блага, а диференціація у доходах може здійснюватися за критерієм рівня трудового внеску окремого індивіда у суспільний добробут [3].

Свій підхід до визначення теорії добробуту запропонували представники інституціонального напрямку економічної теорії К. Віксель, Дж. Б'юкенен, Дж. Стіглер та ін. у 80–90 роках ХХ ст. На їхню думку, проблему суспільного добробуту можна вирішити на основі етичних категорій. При цьому кожен індивід має власну цінність і несе відповідальність за існування в певних умовах у певному суспільстві.

Оцінка рівня суспільного добробуту в кожній окремо взятій країні дозволяє виявити наявні проблеми та на цій основі окреслити тактику і стратегію покращення життя громадян. При цьому дослідження має проводитися за однією уніфікованою методикою. Однією з найбільш важливих проблем є відбір та вдосконалення системи показників для оцінки рівня суспільного добробуту. Більшість загальноприйнятих методик базуються на сукупності показників оцінки добробуту суспільства, до яких належать: економічна активність населення; рівень особистого споживання; демографічна ситуація; стан здоров'я населення; рівень доходів; показники бідності; житлові умови; соціальне забезпечення; соціальне напруження у суспільстві; рівень культури та освіти тощо.

Уніфікованими вимірниками добробуту, на нашу думку, є індекс людського розвитку (Human development index) та індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom). Перший використовується для порівняння рівня життя громадян різних країн та регіонів, а другий відображає найбільш значимі для економічного зростання інституційні характеристики, такі як урядові обмеження, регуляторна ефективність, відкритість ринків.

Основними вимірниками людського розвитку згідно з першим індексом (HDI) є тривалість життя, освіченість, матеріальний рівень життя та ін. У 2013 році за Індексом людського розвитку Україна посіла 78-ме місце (серед 186 країн світу) із числовим значенням показника 0,74. Позиція України дає підстави віднести її до країн із високим рівнем людського розвитку, що можливо за рахунок достатньо високого значення вимірників окремих критеріїв, а саме: рівнем освіти та грамотності населення. Разом із тим числове значення показника економічного розвитку (рівня життя), який безпосередньо характеризує рівень добробуту громадян, є досить низьким та становить 0,61 у 2013 році [4].

За індексом економічної свободи Україна у 2013 році посіла 161 місце серед 177 країн та, як наслідок, належить до групи «економічно невільних країн». Оцінка індексу економічної свободи України в розрізі його окремих критеріїв показує, що значення лише двох компонентів (торговельної та фіскальної свободи) перевищують середньосвітові (84,4 та 78,2 бали із 100 можливих). Особливо низькі значення мають такі складові індексу: інвестиційна свобода – 20, вільність від корупції – 23, державне втручання в економіку – 29,4. Щодо останнього критерію, то дослідження науковців підтверджують, що в країнах із низьким рівнем державного втручання в економічні процеси набагато вищий рівень добробуту населення [5, с. 33–37].

Також варто згадати Індекс кращого життя (Better Life Index), розроблений Організацією економічного співробітництва і розвитку для виміру добробуту громадян країн світу з погляду фізичних умов та якості життя. У 2013 році Україна не увійшла до рейтингу тридцяти шести країн з індексом кращого життя, який очолили Австралія, Норвегія, США, Швеція та Данія.

Для більш детального дослідження рівня добробуту громадян України потрібно проаналізувати ряд економічних, фінансових та фіскальних показників. На нашу думку, одним із найважливіших показників добробуту населення є рівень заробітної плати, а також середні показники рівня доходів

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Показники добробуту населення України у 2008–2013 роках*

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Середній рівень заробітної плати в Україні, грн.	2001	2233	2629	3054	3377	3274
Доходи всього, млн. грн.	845641	894286	1101175	1266753	1457864	1529406
Заробітна плата, млн. грн.	366387	365300	449553	529133	609394	633737
Витрати та заощадження – всього, млн. грн.	845641	894286	1101175	1266753	1457864	1529406
поточні податки на доходи, майно тощо, млн. грн.	46926	45368	51112	60683	68716	72943
внески на соціальне страхування, млн. грн.	11987	11796	13073	13827	16004	16492
нагромадження нефінансових активів, млн. грн.	29515	10493	19578	-1159	-2954	26102
приріст фінансових активів, млн. грн.	22496	69884	142289	124282	150234	106468
Наявний дохід, млн. грн.	634493	661915	847949	988983	1149244	1190351
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	13716,3	14372,8	18485,6	21637,9	25206,4	26196,2

* Складено автором за [6].

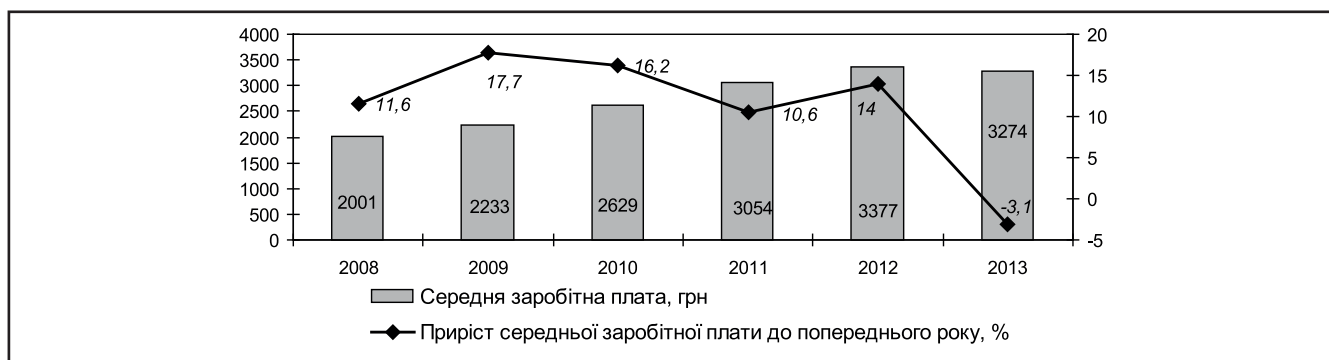

Рисунок 1. Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні у 2008–2012 роках*

* Складено автором за [6].

громадян в країні, заощаджень та поточних витрат населення. Щодо фіскальних інструментів виміру добробуту громадян, то до них варто віднести суми фактично сплачених податків та соціальних платежів з доходу громадян (див. табл.).

За даними таблиці можна констатувати, що більшість показників протягом 2008–2013 років мали позитивну динаміку. Зокрема, середньомісячна заробітна плата в Україні за аналізований період відзначалася тенденцією до зростання (окрім 2013 року). У 2008 році такий показник становив 2001 грн., тоді як у 2012 році вже 3377 грн. У 2013 році відбулося незначне скорочення аналізованого показника – до 3274 грн. (на 103 грн., або на 3,1% відносно попереднього року). Протягом аналізованого періоду щорічний приріст середньої заробітної плати по Україні становив 11, 17% (рис. 1).

Порівняння розміру середньої заробітної плати в Україні із аналогічними показниками в окремих країнах світу вказує на дуже низький її рівень. Так, у рейтингу величини середньої заробітної плати, складеному ООН, серед 72 країн світу Україна посідає 56-те місце із значенням показника \$686 на рік.

(Для порівняння: в Люксембурзі даний показник становить \$4089, у США – \$3263, у Німеччині – \$2720, у Сінгапурі – \$2616, у Чехії – \$1786, у Польщі – \$1536, у Білорусії – \$959 [7].)

Аналіз темпів приросту реальних доходів громадян протягом 2008–2013 років дозволив виявити тенденції, відображені на рис. 2. Як видно з рис. 2, динаміка аналізованого показника носить коливальний характер. Зокрема, у 2009 році відносно попереднього реального доходу громадян знизилася на 10%; у 2010/2009 роках приріст доходів становив 17,1%, у 2011/2010 роках – 8%, у 2012/2011 роках – 13,9%, а у 2013/2012 роках – 5,3%. Незважаючи на те що протягом аналізованого періоду абсолютний показник реальних доходів населення зростає, їхні темпи приросту щорічно скорочуються (за виключенням 2012 року) [6].

На основі проведеного аналізу нами виявлено нерівномірну тенденцію у зростанні середньої заробітної плати та прирості реальних доходів громадян. Зростання реальних доходів значно повільнішими темпами, ніж зростання середньої

Рисунок 2. Динаміка приросту реальних доходів громадян у 2008–2013 роках, %*

* Складено автором за [6].

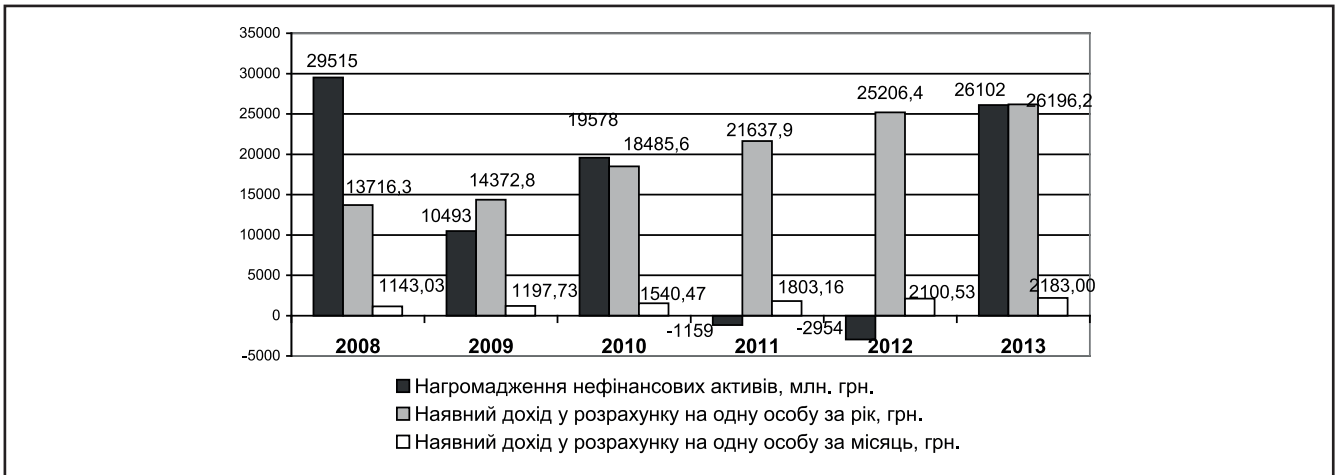

Рисунок 3. Динаміка показників нагромадження нефінансових активів громадянами України та наявного доходу у розрахунку на одну особу за 2008–2012 роки*

Складено автором за [6].

заробітної плати, свідчить про загальне зниження добробуту населення та його купівельної спроможності, а отже і знецінення вартості заощаджень. Нагромадження нефінансових активів протягом 2008–2012 років мало тенденцію до зниження, а у 2011–2012 роках взагалі було негативним. Лише у 2013 році даний показник досяг позитивного значення та становив 26102 млн. грн. Наявний середньомісячний дохід на одну особу також був меншим від середнього рівня заробітної плати, зокрема: у 2008 році – 1143 грн., що на 858 грн. менше, ніж середня заробітна плата, у 2013 році – 2183 грн., що менше на 1091 грн. (рис. 3).

Варто відзначити, що рівень нагромадження фінансових та нефінансових активів, наявний дохід є показниками, які безпосередньо відображають соціальний статус та рівень життя населення. Аналіз статистичних даних вказує на фактичне зниження рівня життя громадян, неможливість заощаджувати і вкладати власні кошти у нефінансові активи (житло, автомобілі та ін.). Також зауважимо, що в Україні зростає частка населення із середніми еквівалентними загальномісячними доходами, нижчими прожиткового мінімуму. У 2008 році питома вага таких осіб становила 5,8%, а у 2012 році зросла до 9,1% [6].

Висновки

Отже, аналіз показників, що характеризують добробут населення, вказує на негативні тенденції в економіці країни. Незважаючи на позитивну динаміку окремих номінальних вимірників, зокрема середньої заробітної плати та інших доходів населення, на практиці відбувалося реальне зниження купівельної спроможності громадян та знецінення їх заощаджень. Саме тому необхідно формувати якісну нову стратегію побудови економіки соціального добробуту з європейським рівнем доходів громадян. Для цього потрібно домогтися всебічної державної підтримки розвитку галузей економіки, модернізації виробництва, впровадження новітніх технологій, що дозво-

лить створювати якісну та конкурентоспроможну продукцію. Окрім того, необхідно унеможливити прогресування корупції та максимально викоринити її прояви, перш за все у сфері державного управління. Саме корупція, на нашу думку, є першочерговою перешкодою зростання доходів громадян та найважливішим фактором зниження рівня їх життя в Україні. Подальше комплексне дослідження зазначених проблем дозволить віднайти альтернативні шляхи подолання дисбалансів як у фінансовій, так і в соціальній сфері та забезпечити сталі темпи економічного зростання та розвитку нашої держави. Це, своєю чергою, забезпечить високий рівень добробуту та якість життя українських громадян.

Список використаних джерел

1. Длугопольський О.В. Реформування суспільного сектору економіки та нові підходи до управління публічними фінансами [Текст]: [монографія] / О.В. Длугопольський; Держ. навч.-наук. установа «Акад. фін. упр.». – К.: Акад. фін. упр., 2012. – 279 с.
2. Bentham J. Introduction to the Principles of Morals and Legislation / J. Bentham. – London, 1970.
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М.: Дело, 1994. – 720 с.
4. Human Development Report 2013 / Published for the United Nations Development Programme [E-resource]. – Access mode: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf
5. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економіки: навч. метод. посіб. / В.В. Козюк [та ін.]; за ред. В.В. Козюка. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. – 164 с.
6. Доходи та витрати населення у 2002–2013 роках / Державна служба статистики України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Заробітна плата робітників в світі. Звіт ООН. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/2194/>